

ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Դ.

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՏՕՆԵՐ

ՁեկնիՑՈՒՄՆ Ծիսակամ-արարողակամ խնդիրներու կարգին իբր երկ-
որդ կը դնէ «Եկեղեցական տօներ»ու պարագան:

Արդարութիւն պիտի լինէր ըսել թէ այդ խնդրոյն առթիւ իբր առաջարկ
կամ թելադրութիւն եղածները շատ աւելի նուազ խրատուցիչ են քան նախնի-
թաց հատուածներուն մէջ եղածները, թէ՛ իբր սկզբունք և թէ՛ իբրև մանրա-
մասնութիւն, և յընդհանուրն ոչինչ ունին ստանաող Հայ Եկեղեցւոյ ոգւոյն:

Առաջարկներու դասաւորումէն առաջ եղած են երկու նկատողութիւն-
ներ, որոնց առաջինին համեմատ, «Հայ Եկեղեցւոյ տօներ հետզհետէ զարգա-
ցել են ընդհանուր քրիստոնէական եկեղեցու ազդեցութեամբ և հետևողութեամբ»:

Թող ներուի՛ այստեղ ճշդում մը ընել այս դատումին մասին: Մինչև
ե. դար, այսինքն մինչև Քաղկեդոնական վէճին հետևանքով Ընդհանրական Ե-
կեղեցւոյ միութեան խանգարումը, առհասարակ մէկ տօնացոյց կար, որ կը
զործածուէր ամէնքէն, այսինքն բոլոր այլալեզու պաշտամունքներուն մէջ:
Այդ է պատճառը որ Հայ, Յոյն, Լատին, և երբեմն նաև Ասորի եկեղեցիները,
որոնց այն տօները, որոնք այդ խանգարումէն առաջ հաստատուած են կը կա-
տարեն գրեթէ նոյն օրերուն մէջ, ու այդ մասին տեսնուած փոքրիկ տարբե-
րութիւնները արդիւնք են իւրաքանչիւր Եկեղեցիի սոմարական դրութեան
յետադայ փոփոխութեանց:

Այս տեսակէտով է որ բոլորովին ուղիղ չէ ըսել թէ մեր տօնացոյցը
զարգացած է միւսներուն ազդեցութեամբ և հետևողութեամբ. բայց փոքր մա-
սով մը ուղիղ է այն, որովհետև Եկեղեցիներու բաժանումէն ետքն ալ, երբ
Յոյն և Լատին Եկեղեցիներու մէջ հաստատուեցան ինչ ինչ տէրունական տօ-
ներ, ինչպէս Վերափոխումը և Այլակերպութիւնը, և այլն, Հայ Եկեղեցին չը
կրցաւ անտարբեր մնալ քրիստոնէական դաւանութեան և բարոյականի տեսա-
կէտով նշանակալից այդ տօներու պանծացման մտածումին հանդէպ, և, Եկե-
ղեցւոյ ընդհանրականութեան գործին երբեմն այնքան փարած՝ իսկ զաղափարին
մշտապէս բարեկամ, ինքն ալ իր մէջ իր կերպով նուիրագործեց անոնց հաս-
տատումը:

Ճիշդ չենք զաներ սակայն յալորդ նկատողութիւնը որ ամէնօրեայ աս-
տուածպաշտութեան կարգի առաջ զայուն պատճառ կը համարէ տօներուն զար-
գացումը. մինչ հակառակը թերևս աւելի ճշմարիտ պիտի լինէր, այսինքն աւելի
բանաւոր պիտի լինէր խորհիլ թէ՛ վաղուց ամէն օր ժամասացութեան զոյ ըլլալն
էր որ քաջալերեց կամ հնարաւորեց տօներուն բազմաթիւ չափի վրայ տարա-
ծումը և բազմակերպ կատարումը:

Բայց անցինք թէ՛ այս կրկին նկատողութեանց: որոնց վերջինը մանա-
ւանդ ծնունդ է հանապազորդ ժամասացութիւն չունենալու ձգտումին, և թէ՛
1917ի հովկասահայ համագումարին և կեդր. Յանձնաժողովին ուղղուած զրու-

թեանց առջևէն, որոնց մէջ կրճատումին խիթքն է որ կը կոտտայ նորէն, ու նկատի առնենք երեք սկզբունքները, որոնց համեմատ կ'առաջարկուի կատարել Տէրունի և Սրբոց տօները :

Ըստ այս սկզբունքներէն առաջինին՝ պէտք է պահել այն տէրունական տօները, որոնք Փրկչի կեանքի և գործունէութեան շեշտուած մոմենտներն են պատկերացնում :

Կ'ակնարկուի՝ արդեօք միմիայն Ծնունդի կամ Յայտնութեան, Տեառն. ընդառաջի, Աւագ Եօթնեակի խորհրդական յիշատակութեանց և Զատիկի, Համբարձման, Վարդավառի տօներուն, և առհասարակ Կիրակի օրուան . . . : Ի՞նչ պիտի խորհուի այն ատեն ի մասին Հոգեզալստեան, քրիստոնէական տօներուն ամենէն նուիրականներէն այս մէկին, որ պատկուծի է Զատիկական օրերու տօնախմբական շրջանին, իբրև յիշատակութիւնը խաչով արօրադրուած Աւետարանի դաշտի պողաբերութեան և Եկեղեցւոյ ընդմիջտ հիմնաւորման : Ի՞նչ պիտի խորհուի Աստուածածնի տօներուն մասին, որոնց մէջ կը փառաւորուի ամբիժ կնոյ և բարի մօր սուրբ դէմքը, և առանց որուն Հայ Եկեղեցին շատ բան պիտի կորսնցնէր իր առաքելական, վաղնջական և ազգային Եկեղեցիի յատկանիշներէն, քանի որ Ս. Կոյսի յարգանքը, որ կը վերանայ մինչև առաքելական ժամանակներ, թէ՛ իբրև կրօնական զգացում և թէ՛ իբրև կեանքի ինչ ինչ ըմբռնումներու համար բարոյացուցիչ ազդուութիւն, այլևս արմատացած է մեր բարքերուն մէջ, սկիզբէն ծնունդ տալով կրօնական գրականութեան ուրոյն սեռի մըն ալ. և վերջապէս ի՞նչ պիտի խորհուի Խաչի տօներուն համար, որոնք Աւետարանի խորհուրդին, վիշտին և քաջութեան մտածումին ամենէն շքեղ պատկերագրումն են Եկեղեցւոյ՝ այսինքն հաւատացելոց կեանքին մէջ :

Եթէ այս երկուքին, Աստուածածնի և Խաչի տօնախմբութեանց մասին հոս պահուած լուծիւնը կանխատեսման մը հետևանք է, չենք կրնար հանդուրժել արևմտեան չենք գիտեր ի՞նչ նորադանդական հովերէ եկած այդ գաղութեանց : Կը խորհինք թէ ոչ ոք պիտի ընդունի որ Հայ Եկեղեցւոյ տօնակարգէն ջնջուին իր ամենէն մաքուր և թանկագին խճապատկերներէն մին կամ միւսը, Տիրամօր դէմքը և Խաչին նկարը, ու ժամագիրքէն պատուովն այն տողերը, որոնք կանխազոյն ժամանակներէ ի վեր ողբկոչել տուած են և ցարդ կու տան. «Վասն սուրբ Խաչի քո պատուականի և վասն Սրբունւոյ Աստուածածնի, մօր քո և կուսի . . . » :

Ի՞նչ պիտի խորհուի, չմոռնանք աւելցնել, Եկեղեցւոյ տօներու մասին, որոնք խաչին կեանքը, այսինքն քրիստոնէական զագափարին անձնաւորեալ կենդանութիւնը կը պատկերացնեն ընդհանուր մարդկութեան և մեր ազգային գոյութեան կրկնակ տեսակէտներէն դիտուած . ո՞ր սիրտը պիտի ներէր նուիրագործ հնութեան այդ զմայլելի մոզայիքներուն — ուր մէն մի կիտուածի տակ սրբի տրոփիւն մը կը բաբախէ — վրայ փորձուելիք վանտալականութեան :

Թող չըսուի թէ այդ տօները յետ-ժամանակեան հաստատումներ են, և թէ պէտք է անպատճառ նախնականին վերանալ՝ բարեկարգութեան հասնելու համար :

Ձի կրնար ըլլալ ատկէց աւելի տղայամիտ դատում, ատկէց աւելի աս-
միկ խօսք: Ուր որ կեանք կայ և աճումի օրէնք — և քրիստոնէութիւնը ամե-
նէն սքանչելի հանդիսարանն է այդ երկուքին ալ — հոն միշտ ընդլայնում կայ
և բարձրացում, իբր՝ իրողութեան, անհատը՝ ընկերութեան և գործը՝ դրութեան
վերածուելու ընդունակութեամբ: Ս. Կոյսը, Խաչը և Եկեղեցին, իբրև զգացում,
քրիստոնէութեան նախկին շրջաններուն մէջ կրնան նօսք դիժեր միայն եղած
ըլլալ հաւատքի տախտակին վրայ և հետևաբար հազիւ նշմարելի ներգործութիւն
մ'ունենցած ըլլալ. պարզ է սակայն թէ որչափ Աւետարանի հասկցողութիւնը
գարգացաւ խիղճներուն մէջ և որչափ ընդարձակեցան անկէ ծննդագործուած
կրօնքն ու կեանքը, այդ դիժերը փոխուեցան նկարներու, խօսուն ձևերու, ու-
րոնց մէջ հաւատաւոր սիրտերը կրցին կարգալ աստուածային և մտերիմ խոր-
հուրդներ: Անոնց մասին ի սկզբան եղած յիշատակութիւնները հետզհետէ փոխ-
ուեցան տօներու. այդ տօները բազմացան երբեմն, զազափարին մէկ կամ միւս
կողմը լուսաւորելու համար, երբեմն նոյն ատեն դիցարանական հին տօն մը
կափուցանելու սնօրէնութեամբ, բայց միշտ փրկութեան գործին եղանակաւոր-
ումները ներկայացնելու համար: Այսպէս, Ս. Կոյսին տօնը, որ ի սկզբան գրեթէ
կը խառնուէր Յիսուսի ծննդեան և ի Տաճարն ընծայման տօներուն, հետզհետէ
անջատուելով ծնունդ տուաւ անոր մէկէ աւելի տօնախմբումներուն. այսպէս,
խաչին մտածումը, որ նախապէս Յիսուսի խաչելութեան դէպքին մէջ կը տար-
բանար, ժամանակին հետ, այսինքն որքան քրիստոնէական կեանքը ինքնին
սկսաւ դառնալ խաչակրութիւն մը կամ համատարած խաչելութիւն, դուրս բե-
րաւ Խաչի վերացման, Գիւտին, Երևման և՛ մեր մէջ՝ ազգայնացման (վարա-
զայ Խաչ) հանդիսացումները. նոյնպէս նաև Եկեղեցւոյ իմացման համար:

Ո՞վ պիտի կրնար արգիլել իրերու և զազափարներու յառաջատուութեան
այս ընթացքը, որ ո՞րքան բանաւոր նոյնքան բնականոն է այն բոլոր մարզե-
րուն մէջ ուր կեանք կայ, ինչպէս ըսինք, և աճումի օրէնք:

Եւ յետոյ, եթէ աճումի այդ ընթացքը տարադէպ պարագայից ազդեցու-
թեան տակ՝ երբեմն տեղի տուած է պատահական անկանոնութեանց, ինչո՞ւ,
փոխանակ այդ անկանոնութիւնները զգուշութեամբ ուղղելու կերպին վրայ
մտածելու, յանկարծ՝ իբրև անհրաժեշտ սեռակէտի մը՝ յառիչ նախնականին
կեանքի մ'ը ճամբուն վրայ կը կիրարկուի այդ կերպը. ի տես ճարտարապետա-
կան շքեղանքի ամէն օր բազմապատկուած բարդութեանց, որոնք բնակաւոր-
ման գործը անտեսական և յաճախ նոյնիսկ առողջապահական դժուարութիւն-
ներով կը կնճռոտեն, մարդիկ ե՞րբ օր մը խորհեցան դառնալ քարանձաւային
տուներու նախնականութեան, . . . Այ՞, ինչպէս ուզեցինք ակնարկել, տօներու
կնգմութեան մէջ ևս պատահած են թէև ոչ անբացատրելի բայց արդարև ան-
հարկի բազմացումներ, ինչպէս Գիւտ Տփոյ և Գիւտ Գօաւոյ յորշորշուածները,
որոնց ինչպէս նաև նմաններու մասին պիտի յայտնենք ի վերջոյ մեր տեսու-
թիւնը. քայքայ արտեղձ երբ մեր դիտողութիւնները յառաջ կը բերենք Ձեկի-
ՑՈՒՄի պրամագրութեանց առթիւ միայն, ասոք մէջ Ս. Կուսի, Խաչի և Եկե-
ղեցւոյ տօներու մասին պահուած այդ լուսութեան առթիւ չենք կրնար արգիլել
ինքզինքնիս ըսելէ թէ՛ զոչացած կտոր մը մամուլին համար չեն կտրեր ծաղը-
ժբը քերելը և մաքրելը աւելի դիւրին է և փրկաւոր:

Ընդունուած երկրորդ սկզբունքը կը տրամադրէ «պահել այն սրբոց տօները, որոնք համաքրիստոնէական կամ հայկական ընոյթ և արժէք ունին» : Գեղեցիկ և արդար նկատողութիւն ստուգիւ . և պէտք է աւելցնել անմիջապէս թէ մեր Տօնացոյցը, որ ամենամեծ մասամբ կազմուած է Եկեղեցիներու բաժանման թուականէն առաջ, այդ սկզբունքին համեմատ է արդէն յօրինուած : Մեր Տօնացոյցի սուրբերուն մեծամասնութիւնը Ընդհանրական Եկեղեցւոյ սուրբեր են . և ասիկա, հակառակ երբեմն անգիտակցօրէն յարուցուած տրտունջներուն, մեզի համար աւելի առաւելութիւն մըն է քան թերութիւն, լինելով վերլամաց նշաններէն մին մեր Եկեղեցւոյ ընդհանրական նկարագրին :

Քիչ է Ե. դարէն ետքը մեր Տօնացոյցի սուրբերուն վրայ աւելցած սուրբերուն թիւը : Այս վիճակը հետևանք է զգուշաւորութեան մը, որ հետի է անխմաստ ըլլալէ : Չենք ուզած կործնել որ ուրիշ Եկեղեցիներու և մերիսին միջև դաւանաբանական պատճառներով զոյացած խրամը աւելի խորանայ . այս պատճառաւ, եթէ չենք կրցած նորեր առնել անոնցմէ, չենք ուզած մերժել նաև արդէն առնուածները : Նոյն զգուշաւորութիւնը ունեցած ենք նոյնիսկ ազգային սուրբերու համար, որոնցմէ Ե. դարէն յետոյ առնուածները կամ արդէն այդ դարէն առաջ ապրած են և կամ յետոյ հոգևորական բացառիկ արժէք ներկայացնողներ եղած են : Այդ թուականէն յետոյ օտարներէն առնուած սուրբերուն մէջ կան այնպիսիներ, որոնց պաշտամունքը պատահաբար կամ դիպուածօրէն, զոր օրինակ իրենց նշխարներէն մասունք մը Հայաստան բերուելուն կամ իրենց վարքին հայերէնի թարգմանուած լինելուն առթիւ, մուտ գործած է մեր մէջ . պարագայ՝ զոր թերևս կարելի է նկատի ունենալ Տօնացոյցի վերաքննութեան ատեն :

Վերաքննութեան այդպիսի ձեռնարկի մը միջոցին, արդար պիտի ըլլար անշուշտ նկատի ունենալ պարագան այն հայ սուրբերուն ևս, որոնց երբեմն տօնուած լինելուն մասին մատենագրական ապացոյցներ կան, բայց չենք զիտեր թէ յետոյ ի՞նչ պատճառաւ դադրած է անոնց տօնախմբումը : Քաղաքական զգուշաւորութիւններն էին արդեօք որ ստիպեցին Եկեղեցին այդպիսի վերաբերմունքի մը՝ հանդէպ անոնց յիշատակին : Որևէ ժամանակէ աւելի այժմ մանաւանդ ի վիճակի ենք մտածելու այդպիսի հաւանականութեան մը մասին, երբ մէկ կողմէ բերաւոր նահատակներու զգացումը կը լեցնէ ահա մեր սիրտը և միւս կողմէ անոնց փառաւորման մասին զգոյշ լինելու հարկը կը ճնշէ մեր խղճմտանքին վրայ :

⁵ Երրորդ սկզբունքը կը տրամադրէ «Համախմբումներ կատարել մարգարէից, հայրապետաց, և մի օր էլ նուիրել ամենայն սրբոց տօներին» . կանխենք ըսել թէ այդ կարգադրութիւնն ալ, որուն մէջ օր շահելու կամ խնայելու դիտումը կը քօղարկուի, հետևանք է ամէն օր ժամասացութիւն չունենալու փափաքին : Քիչցնել տօնախմբութեան առիթները, որպէսզի շաւեն ամէնօրեայ ժամասացութեան զեղուումով մնացած շարաթական մէկ և երբեմն երկու օրերը . . . :

Ըստ նախնական սովորութեան, սուրբերը պէտք էր տօնել իրենց նահատակութեան կամ մահուան տարելիցին օրերը . ու մեր Տօնացոյցին մէջ մասամբ պահուած է դեռ այդ սկզբունքը : Բայց որովհետև կարելի չէր միշտ ճշդել

մէն մի սուրբի մահուան օրը, միւս կողմէ, որովհետև ատկէց կրնար տօնախմբութեանց համաբարդութիւն յառաջ գալ, ճշդիւ չգործադրուեցաւ այդ կանոնը, և յաճախ պարագայից համեմատ կարգադրուեցաւ այդ կէտը: Սովորութիւն եղաւ նաև սուրբերը տօնել ոչ միայն իրենց նահատակութեան, այլ նաև իրենց նշխարաց զիւտի կամ փոխադրութեան տարեկիցին, ինչպէս ունինք ցարդ Ս. Յովնաննու կարապետի և Ս. Լուսաւորչի և այլոց համար, ու նշանաւոր սուրբերու յիշատակը լաւագոյնս փառաւորուած ըլլալու պատեհութիւն մը նկատուեցաւ ասիկա:

Թէև սրբութեան մեծագոյն փաստը նահատակութիւնն է, բայց որովհետև եղած են բազմաթիւ սուրբեր, որոնց կեանքը և անոր զանազան կողմերը կամ դրուագները իսկապէս եղած էին անսուտ հաւաստիքներ իրենց սրբութեան, այս պատճառաւ, ըստ այդմ սովորութիւն եղաւ մէկէ աւելի անգամ տօնել այնպիսիները, մէն մի տօնախմբութեան կապիւով անոնց անձէն բխած կամ կեանքով արդիւնագործուած պատմական երջանիկ եղելութեան մը յիշատակը. ինչպէս Թադէոս առաքեալինը, որ առաքելական խումբին հետ և ապա իբրև առաջին լուսաւորիչ երկիցս տօնուելէ վերջ, երրորդ անգամ կը տօնուի Սանդուխտ կոյսին հետ, ի յիշատակ հայ աշխարհի լուսաւորութիւնը խորհրդաւորոյ այդ անմոռանալի դէպքին. կամ Ս. Լուսաւորչինը, որուն երեք տօները, — Մուտն ի վիրապն, Նին ի վիրապէն և Գիւտ նշխարաց — հանգրուանները կը մատնանշեն քրիստոնէութեան մեր մէջ եկեղեցական կազմակերպումի գործին. կամ Ս. Գրիգորիսինը, որ Որդւոց և Թոռանց հետ անգամ մը տօնուելէ վերջ, դարձեալ կը տօնուի առանձին՝ ի յիշատակ Աղուանից երկրի հայկական քարոզութեամբ լուսաւորութեան. կամ Ս. Սահակինը և Ս. Մեսրոպինը, որոնց երկաջանչիւրը երկիցս կը տօնուին, առանձին, միասին և համախումբ, նախ՝ Սահակի յիսնամեայ հայրապետութեան, յետոյ՝ երկուքին համասիրտ գործակցութեան խորհուրդով. և յետոյ Մեսրոպի՝ իբր կազմակերպիչ բաստուածագործ մշակութեան, յաւերժական աշակերտութեան ի զուխ, և այլն:

Տօնակատարութեան այս բոլոր կերպերէն զատ, մեր Եկեղեցին ընդունած է նաև սուրբերը տեսակաւորեալ համախմբումով տօնելու եղանակը. այսպէս, մարգարէները, առաքեալները, Հի. աշակերտները, երկոտասան վարպէս, մարգարէները, մի առ մի և կամ զոյգ առ զոյգ տօնելէ վերջ, զանոնք կը դապեաները և այլն, մի առ մի և կամ զոյգ առ զոյգ տօնելէ վերջ, զանոնք կը տօնէ նաև խմբովին ի միասին, անձէն անշատաբար կարծես մարգարէութեան, առաքելութեան, աշակերտութեան և վարդապետութեան զազափարն ու գործը տօնած ըլլալու մտածումով, ինչ որ արդարև զեղեցիկ է և տպաւորիչ:

Արդ, փոքր ի շատէ տեսնելէ վերջ սուրբերու տօնախմբութեան մասին մեր Եկեղեցւոյ կողմէ գործադրուած զանազան կերպերը, կարոն է մտածելու թէ՛ որքան բանաւոր է և գործնական՝ այլամբծօրէն համախումբ կերպը, զոր թէ՛ որքան մեր Տօնացոյցը, և կը կարծենք որ եթէ բոլորովին չէ ընդհանրացուցած արդէն մեր Տօնացոյցը, և կը կարծենք որ եթէ բոլորովին չէ ընդհանուր գազայն՝ առանց պատճառի չէ այդ: Համախմբումը կը պատշաճի ընդհանուր գազափար մը պատկերացնող տեսակաւորութեան միայն: Այդ տեսակէտով Եկեղեցւոյ կեանքին համար որոշ արժէքներ կը ներկայացնեն արդարև մարգարէից,

առաքելոց, աւետարանչոց, աշակերտաց, վարդապետաց խումբերը, որոնք
 ամիւթիւն ի բազմութեանս են իրապէս, քանի որ իւրաքանչիւրը պատկերն է
 աստուածային նախաձայնութեան, փրկչական գործակցութեան, աւետարանա-
 կան քարոզութեան և քարոզչութեան և ուղղափառ ուսուցումի կամ վարդա-
 պետութեան գաղափարներուն. բայց բոլորովին նոյնը չէ կարելի մտածել, զոր
 օրինակ, հայրապետաց, թագաւորաց, զօրովարաց, կուսանայ և այլ խումբե-
 րուն մասին, քանի որ, ինչ ալ լինի, այդ խմբաւորմանց մէջ միութենէն աւելի
 անհատական բազմացման մտածումն է որ կը շեշտուի, գործունէութեան և ար-
 դիւնաւորութեան բազմազան պէսպիսութեան մէջ առանձնաւորելով այդ խում-
 բերը կազմող մէն մի դէմքը:

Եւ յետոյ, եթէ Եկեղեցին իր ծխական և այլ մարդերուն մէջ քրիստո-
 նէական գաղափարն ու կեանքը պէտք է արտայայտէ շարժուն ու գործօն ինք-
 նաբերականութեան մը մէջ, լաւագոյն չէ՞ միթէ որ սրբոց տօնախմբումի գործը,
 փոխանակ աղիւսակաձև համաչափութեամբ բաշխուած ցուցակի մը համեմատ
 կատարուելու, կատարուի ինքնիրմէջ ոչ անպատճառ համանման յաջորդակա-
 նութեան մը ընթացքով, մերթ մարտիրոսի մը կամ մարտիրոսներու, մերթ
 թագաւորի մը, երբեմն առաքելներու, և այլն, տօներու պէսպիսուն, խմբա-
 կան և անհատական կատարմամբ: Եւ յետոյ, անհրաժեշտօրէն համախումբ
 կերպով եթէ կատարուին տօները, ի՞նչ պարտինք ընել բազմաթիւ շարական-
 ները, որոնք յօրինուած են թէ՛ սրբոց խումբերու և թէ՛ մասնաւորներուն
 համար. ինչո՞ւ լուութեան ստուերներուն մէջ նետել հոգևոր ներշնչումով յօ-
 րինուած զրական այն գեղեցկութիւնները, որոնց մէջ յաճախ մեր հաւատքին
 գանձերը կը ծածկուին: Այս ամէնը՝ որպէսզի հնար ըլլայ իրականացնել ամէն-
 օրեայ ժամասացութեան ջնջումի ծրագիրը . . . :

Ոչ, մեր խոնարհ կարծիքն է թէ բացի քանի մը աննշան փոփոխութիւն-
 ներէ, որոնց պիտի անդրադառնանք յետոյ, պէտք է անփոփոխ պահել սրբոց
 տօնակատարութեան հաստատուած կարգն ու կերպը, օտարներու վերաբեր-
 մամբ նոյնութեամբ, իսկ ազգայիններու մասին՝ քիչ մը աւելի ընդարձակելով
 Միմէոն Կաթողիկոսի կողմէ գանոնք աւելի հանդիսաւոր և աւելի ժողովրդական
 ոգևորութեամբ տօնելու համար մտածուած եղանակները, զանազան դարերու
 մէջ տօնուած և յետոյ դարբնուած և վերջին ժամանակներու մէջ ևս իրենց
 կեանքով ու մահովը այդ պսակին ստուգապէս արժանի նկատուածները, յետ
 պարտուպատշաճին մուծելով Տօնացոյցին մէջ. այսինքն աւելցնել Տօնացոյցին
 պարունակութիւնը և ոչ թէ անպատճառ կրճատելու մարմաջէն ղլեռանիւ:

(ԱԽՈՆՆ, 1938 Մարտ)

ԹՈՐԳՈՄ ՊԱՏՐԻԱՐԿ

(Շարունակելի՝ Ծ)